

Akiket nem véd burok
(Cser Kovács Ágnes: *Zárvatermők kertje*)

A *Zárvatermők kertje* minden bizonnyal nem egyedi, különös hely, hiszen a legtöbb növény elvben megteremhet benne (bár nyilván klímafüggően), fenyők, páfrányok, egyes pálmák kivételével. S ami ott megtörténhet, az sok egyéb helyütt is előfordulhat. Tépi ott a fákat, bokrokat, virágokat a szél, veri az eső, de valószínűleg ez közös, általános (növény)sors. A növények ezen legnagyobb csoportja onnan kapta a nevét, hogy zártan, csukott magházban tartja magkezdeményeit, hogy ezáltal is védhesse jövődő utódait, embrióit: joggal tehetjük fel tehát a kérdést, hogy Cser Kovács Ágnes regényében kire illik rá ez a jellemzés, kire érthetjük a zárvatermő kifejezést, hiszen a történetben ahány nő, anya (vagy akár ahány család, ideértve a férfiakat is), az mind vagy elveszíti magzatát, vagy mostohán bánik a gyermekeivel, védve itt bizony nincs senki.

A könyv első egyharmadában, szűk feléig az embrió- és gyermek-problematika (vagy más perspektívából: az anyaságé) egyébként is fókuszban van, három nő élete úgy kerül párhuzamba, hogy mindhármuk narrációja ezen kérdés körül forog. Azé, aki nem tud megfoganni, gyermeket szülni; azé, aki lépten-nyomon állapotos lesz a férjétől, de mivel egészségügyi szempontból rendkívül megterhelő számára a terhesség és szülés, s nem akar már több gyermeket, vállalnia kell az abortuszt és az abortuszbizottságot; valamint azé, akit eltaszított, árvaházba küldött az anyja, ezért saját gyermekeihez, unokáihoz nem tud kellő melegséggel kötődni. Bár a regénynek ebben a részében szó esik másról is (érezhető generációs különbségek, az e történelmi korszakokhoz kapcsolódó társadalomrajz, illetve egyikük apjának rákbetegsége, munkahelyi gondjai), amíg nem lazul fel más szálakkal a szöveg, a struktúrát kicsit zártnak, programosnak, s emiatt némileg ideologisztikusnak érezhetjük. Nem nagyon, mert egyébként még e külön történet-szálak is több idősíkkal operálnak, asszociatív-fragmentáltan áll össze egy-egy történet, s egyébként is, a tapasztalatok és -megjelenítések olykor kifejezetten erősen sikerültek: a nagybeteg apa figurája kívülről megrajzolva, vagy a nők meglehetősen elszomorító elbeszélései és reflexiói a szexualitáshoz, a teherbe eséshez való viszonyukat illetően. Viszont hiába tiltakozik a szerző egy interjúban a traumaregény műfaji kategóriája ellen, itt bizony azzal, annak egy nagyon konkrét esetével van dolgunk, még hozzá ezen a ponton még talán túlságosan is direkt módon (amúgy nem értem az ellenállást, mert a traumaregény, mint olyan, közel sem szitokszó, hiszen az egyik oldalon lélektani kidolgozottságot, a másikon, befogadói szemszögből pedig érzékenységet, empátiát követel; nem maga a téma divat, csak talán a műfaji elnevezés számít kurrensnek, s a téma, ha kellően finom a kidolgozás mikéntje, esztétikai szempontból kifejezetten értékes szövegeket eredményezhet – arra viszont érdemes ügyelni, hogy ne váljék a traumaábrázolás didaktikussá vagy ideologikussá).

A *Zárvatermők kertjében* viszont a kissé zártabb szerkezetű nyitás után szerencsésen kinyílik a perspektíva, újabb szereplőkkel és életsorsokkal töltődik fel a regény, ami feloldja az eddigieket, egyéb részletekkel gazdagítja a tematikát. Bár ekkor még nem derül ki az összes szereplőt egymáshoz fűző viszony, tudniillik, hogy valójában – ha már műfajoknál, műfaji meghatározásnál tartunk – egy családregényt olvasunk, de annyi bizonyosan, hogy hirtelen más történetek is feltáruznak számunkra, még hozzá teljesen végletes, szinte patológus formában. A szüleik által elutasított vagy érzelmileg elhanyagolt gyermekeké: a (kis)fiúé, akit azért lök el magától az anyja, mert lányt várt, és nem annak született, vagy a lánytestvéreké, akik maximum asszisztálhatnak szüleik érzelmi viharokkal teli, a hatalmas szerelem ellenére is pusztító kapcsolatához, s mint a dudva, szinte maguktól nőnek (ehhez a gyerekkorhoz képest meglepően átlagos és viszonylag kiegyensúlyozott) felnőtté. Éretlen és értetlen nézőként figyelik szüleik melodramáját, gondolhatnánk, de a nagyobbik kislány valójában koraérett ügyességgel terelgeti kishúgát – ezt más rajta kívül úgysem teszi meg senki. Ez utóbbi szál a végén kiemelődik,

amennyiben egyrészt hosszabb, kidolgozottabb a többinél, másrészt kiderül, hogy a regény elején a haldokló apját látogató, a teherbeeséssel és munkahelyi gondokkal küzdő fiatal nő e nővérek egyike (s ennek a résznek a narrátora), és a kórházban lévő apa pedig azonos ezzel a viharos házasságban élő férfival. Illetve majd a lány elbeszélése fogja zárni és elrendezni az eddigi fragmentumokat is, kitölteni a családfa egyes leveleit a történetek szereplőinek nevével és alakjával: akik szinte mind ott állnak majd az elhunyt apa urnájánál a meglehetősen rosszul sikerült búcsúztatón, illetve egymást félszemmel vizslatva, sokféle érzellemmel, gyakran nehezteléssel vagy utálattal a szívükben a másik iránt, pózolnak az ott készített családi fényképen. (A családfa is – legalábbis szokásos ábrázolása szerint – minden bizonnyal zárvatermő, juthat ezen a ponton eszünkbe, a nyitvatermők alapvetően túlelvűek, és másképp is ágaznak el, azokat nem lehetne e gondolatmenetbe bevonni.)

Cser Kovács Ágnes regényének teljes cselekménye tehát a végére áll össze, az utolsó nagyjelenet rendezi egésszé a mozaikdarabokat, addig egy-egy rész főként csak magában állóként érthető, illetve egy idő után, kellő számú történetet elolvasva, a többi szövegegység analogonjaként. (Én például – egy idő után sejtve, hogy családregegyet olvasok – próbáltam viszonyba állítani a szereplőket hajszín és a gyermekeik száma után, de nem igazán sikerült, legfeljebb a generációt tudtam meghatározni a történelmi közeg alapján – a végére azonban minden elrendeződött.) De ez a menet közbeni szétforgácsoltság – és az is, hogy noha családregegyet olvasunk, a szereplők nem mindig egyenesági leszármazottak, azaz nem csupán arról van szó, hogy a traumáikat, érzelmi sérüléseiket nemzedékről nemzedékre meglehetősen direkt módon továbbadják gyermekeiknek, noha ez is fennáll természetesen – voltaképpen segít annak meglátásában, hogy ebben a regényben a világ működésmódja ilyen. A (mikro- és makro)családok – ha létre tudnak jönni egyáltalán – nem adnak biztonságot, szeretetet és melegséget: anyának lenni, azzá válni – fizikailag és lelkileg egyaránt – nehéz feladat, a nők számára a szex nem megfelelő partnerrel vagy védekezés nélkül kínzó teher is lehet, s ennél már csak a gyermekkorai megpróbáltatások borzalmasabbak. Megszabadulva tőled árvaházba adhatnak, ahonnan már csak kiscselédként szabadulhatsz; folytonosan szembesíthetnek veled, hogy miért nem lánynak születted (nemcsak verbálisan vagy elfordulással, de szoknyácskába öltöztetéssel, hosszú fürtöket hagyva neked, azaz a belülről érzett nemedtől való megfosztással is); egyetlen pillanatnyi valódi figyelmet sem szentelhetnek neked, minden mélyebb érzelmi kötődést megtagadhatnak tőled, mert a szüleidet csak a másik érdekli, ráadásul állandó érzelmi zaklatottságban kell felnőned, nota bene a veszekedések, házastársi cirkuszok során akár életveszélyes helyzetekkel is szembesülnöd kell. Ehhez járulnak még a társadalmi környezettől elszenvedett sérülések különböző szinteken: szélsőséges esetben szegénység, cselédsors, de az értelmiségiek számára az elbocsátás, a munkahely-keresési gondjai is nyomasztóak lehetnek. Tovább menve tehát: az egész úgynevezett életet súlyos traumák nehezítik, hatják át, némi túlzással traumák sorozata, s ezzel így vagy úgy, kénytelenek vagyunk megbirkózni, illetve a *Zárvatermők kertjének* szereplői megpróbálják őket elbeszélni (ezért nem utasítanám el – mint ahogy már említettem – a traumaregegyet megnevezést sem). A kiemelt narrátornak, azaz a gyermekért küzdő, egyetemi állását elvesztett, haldokló apját látogató, viszont jó házasságra talált nőnek (aki tehát – mint szépen lassan összeáll – azonos a parentifikálódott, hűgát nevelgető-védő kislánnyal) az akadályok ellenére is talán sikerül a kibeszélés útján megteremtenie a lelki békéjét.

Cser Kovács Ágnes elsőregényes – noha irodalomtörténészként már rég nem elsőkönyves – szerző, akire *Zárvatermők kertje* című műve alapján mostantól kezdve szépíróként is mindenképpen érdemes figyelni.

(Kalligram, 2022)

Földes Györgyi